

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.25, maj 2025

Indledningen er redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Sasja Emilie Mathiasen Stopa

Tilsyn ved ph.d. Jens Rasmussen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på [www.grundtvigsværker.dk](http://www.grundtvigsværker.dk)

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

## Indledning til

# “[Meddelelse om påtænkt udgivelse af ‘Theologisk Maanedsskrift’]”

ved Stine Kylsø Pedersen

### Indhold

- 1 Anledning
  - 1.1 Kirkekampen
- 2 Meddelelsens indhold
- 3 Subskriptionspraksis
- 4 Anvendt litteratur

## 1 Anledning

I vinteren 1824-1825 var Grundtvig ifølge ham selv blevet overtalt af de to teologer, J.C. Lindberg og A.G. Rudelbach, til – udover at være tiltænkt bidragsyder – at blive medudgiver på et nyt tidsskrift under titlen *Theologisk Maanedsskrift* sammen med sidstnævnte. Lindberg og Rudelbach beretter omvendt, at det var Rudelbach og Grundtvig, der fik idéen og derefter fik Lindberg med (Baagø 1958, s. 77).

Den 1. februar 1825 kunne man i tillæget “Intelligensblade” til *Archiv for Psychologie, Historie, Literatur og Kunst* læse subskriptionsplanen uden overskrift til *Theologisk Maanedsskrift*. Teksten var undertegnet af Grundtvig og Rudelbach, og udover at indeholde selve programerklæringen og en opfordring til subskription for deres kommende tidsskrift, appellerede de kraftigt til deres åndsfæller om at bidrage til indholdet; *Theologisk Maanedsskrift* skulle være talerøret for den gruppering af ‘gammeldags’ kristne, som udgjorde den ene fløj i det teologiske opgør, der udfoldede sig i 1820'erne i det kirkelige miljø i Danmark.

## 1.1 Kirkekampen

Opgøret bundede i tidens debat angående kirkens forpligtelse på bekendelsesskrifterne, dvs. de tre oldkirkelige trosbekendelser (den apostolske, den nikæno-konstantinopolitanske og den athanasianske), den augsburgske bekendelse og Luthers lille Katekismus. Ifølge *Danmarks og Norgis Kirke-Ritual* (også kendt som *Kirkeritualet af 1685*) aflagde præsterne i forbindelse med ordinationen løfte om at forkynde den kristne lære, som den var indeholdt i den danske kirkes bekendelsesskrifter, og præsterne var derfor forpligtede på at anvende dem til fortolkningen af Bibelen.

De teologer, der var præget af den rationalistiske teologi, herunder H.N. Clausen, plæderede for at benytte fornuften til at fortolke Bibelen og derved finde frem til den sande kristendom. I praksis tillod flere gejstlige fra denne fløj sig forkyndelsesmæssige friheder ved at ændre på særligt nadver- og dåbsformularernes – i deres øjne – forældede ordlyd og afveg dermed fra det lovbestemte kirkeritual (Ramussen 1998, s. 96 f., og Ramussen 2002, s. 34 f.).

Grundtvig, Lindberg og Rudelbachs fløj var i opposition til denne liberaliserende tilgang og var af den overbevisning, at den rationalistiske teologi skulle bekæmpes. De gik ind for at genskabe de gamle kirkelige tilstande (også kaldet *restitution*, jf. Lindhardt 1961, s. 63) og genindføre forpligtelsen på bekendelsesskrifterne. Der manglede dog en kampplads, hvor de kunne komme frit til orde (Rønning 1912, s. 80). *Theologisk Maanedsskrift* blev derfor med Kaj Baagøes ord, skabt som et revolutionært-reaktionært organ for den konfessionelle lutherdom i Danmark: “Revolutionært fordi man ville kamp, reaktionært, fordi man ville kæmpe, ikke for noget nyt, men netop for det gamle” (1958, s. 78).

## 2 Meddelelsens indhold

Indledningsvis beskrives den kamp, der foregår i samtidens teologiske landskab, og de to afsendere understreger, hvilken side de selv står på. Dette fører frem til annonceringen af månedsskriftet og planen for indholdet indelt i fire afsnit.

Udover anmeldelser af relevant teologisk litteratur og afhandlinger, så skulle det sidste og fjerde punkt indbefatte alt, hvad der kunne høre under den praktiske teologi. Denne del præsenteres med de latinske ord “*Fermenta cognitionis Christianæ*” (s. 63). Udtrykket *fermenta cognitionis* (erkendelsens surdej) går tilbage til den tyske oplysningsfilosof G.E. Lessing, der brugte det om den koncentrerede form for viden eller erkendelse, som han i modsætning til et udbygget filosofisk system, kunne bibringe sine læsere for at inspirere til videre tænkning (se f.eks. Lessing [1768], s. 449).

Meddelelsens sidste del indeholder praktiske oplysninger knyttet til tidsskriftets udgivelse.

Frederik Rønning har i sin skildring af Grundtvigs andel i tidsskriftet noteret sig, at det åbenlyst er Rudelbach, som har forfattet teksten (Rønning 1912, s. 81). Denne

påstand understøttes f.eks. af ortografien; en søgning i det grundtvigske tekstkorpus viser, at det kun er i denne tekst, at ordet “christlig” staves uden ‘e’ (“christelig”). Meddelelsens sprog giver en klar fornemmelse af, at det var den lærde Rudelbach, som førte pennen.

### 3 Subskriptionspraksis

Udsendelsen af subskriptionsplaner eller -indbydelser var gængs praksis ved værker af et vist omfang samt ved de skrifter, hvor der var en økonomisk risiko forbundet med udgivelsen (Andersen 1925, s. 243 f.). Begge faktorer har formodentlig spillet ind ved *Theologisk Maanedsskrift*.

Subskription som udgivelsespraksis var afledt af prænumeration, hvor man forudbestilte mod betaling; ved subskription tilkendegav man blot sin interesse. Som et særligt lokkemiddel tilbød man, som her at trykke subskribenternes navne foran i bogen (Andersen 1954, s. 865 f.). Det kunne præge salget at få bestemte personer skrevet på subskriptionslisterne, og – udover oprigtig interesse – har snobberi og forfængelighed formodentlig også tilskyndet mange til at tegne sig op til bøger (jf. Andersen 1965, s. 82 og 89).

Der skulle efter sigende være blevet tegnet omkring 300 subskribenter i Danmark og 56 i Norge til *Theologisk Maanedsskrift*. En del præster havde subskriberet, og ellers afslørede subskriptionslisterne teologistuderende og -kandidater, lærere og højere embedsmænd samt købmænd og håndværkere, hvoraf flere tilhørte de københavnske vakte, som var en del af den gudelige vækkelsesbevægelse med rod i pietismen og herrnhutismen (Baagø 1958, s. 78).

Subskriptionsplanen blev også annonceret i aviser landet over, og første nummer udkom allerede i slutningen af marts 1825.

### 4 Anvendt litteratur

- Andersen, Otto (1925) “Forlagsboghandel” i *Bogen. Dens historie, fremstilling og udbredelse. En haandbog for boghandlere og bogvenner*, udg. Otto Andersen og Aleks. Frølund, s. 231-248. København.
- Andersen, Otto (1954) “Apropos prænumeration” i *Det danske Bogmarked. Dansk Boghandlertidendes 100. årgang*. red. Folmer Christensen, bind 2, s. 865-868. København.
- Andersen, Otto (1965) “Prænumerationens velgerninger og vildfarelser” i *Tidsbilleder fra boghandelens verden*, s. 67-100. København.
- Baagø, Kaj (1958) *Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe*. København.
- *Danmarks og Norgis Kirke-Ritual 1685-1985* (1985), udg. af Udvalget for Konvent for Kirke og Theologi. U.st. [1685].

- *Den til Forsendelse med Brevposterne Kongelig allernaadigst privilegerede Aarhus Stiftstidende*, nr. 22, 11. februar 1825, sp. [8]. Aarhus.
- *Den til Forsendelse med Rideposten Kongelig privilegerede Viborger Samler*, nr. 20, 16. februar 1825, sp. [7]. Viborg.
- *Den Vest-Sjællandske Avis eller Slagelse Ugeblad for den uden- og indenlandske Historie og for Dagens vigtigste Nyheder*, nr. 17, 25. februar, s. 269. Slagelse.
- *Den Vest-Sjællandske Avis eller Slagelse Ugeblad for den uden- og indenlandske Historie og for Dagens vigtigste Nyheder*, nr. 21, 11. marts, s. 338. Slagelse.
- *Fyens Stifts Kongelig allene privilegerede Adresse-Avis og Avertissements-Tidende*, nr. 19, 7. februar 1825, s. 76. Odense.
- *Fyens Stifts Kongelig alene privilegerede Adresse-Avis og Avertissements-Tidende*, nr. 25, 17. februar 1825, s. 98. Odense.
- *Kjøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adressecomptoirs Efterretninger*, nr. 35, 11. februar 1825, sp. [4]. København.
- Lessing, G.E. (1879) "Fünfundneunzigstes Stück" i *Lessings Werke. Siebenter Theil. Hamburgische Dramaturgie*, 2. bind, 29. marts 1768, s. 445-449. Berlin.
- Lindhardt, P.G. (1961) "JAC CHR. LINDBERG - et oppositionsindlæg" i *Historie/Jyske Samlinger*, ny række, bind 5, nr. 1 (1959-1961), s. [61]-79. Århus.
- Rasmussen, Jens (1998) "N.F.S. Grundtvig og 'Rationalisterne' i årene 1825-32" i *Grundtvig-Studier* 1998, s. 95-119. København.
- Rasmussen, Jens (2002) "J.P. Mynster og statens kirke styre i tiden op til enevældens afslutning" i *Kirkeretsantologi 2002*, s. 31-66. Århus.
- Rønning, Frederik (1907-1914) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede*, bind 1-4, bind 3:2 (1912). København.